

Ateizmus, vallásos hit, meg ami erről eszembe jut

András Ferenc

2022. szeptember 22.

1. Kinek szólnak az alábbi gondolatok?

Ezt a posztot hozzám hasonló ateistáknak írom – de nekik sem biztos, hogy érdemes elolvasni, mások is írtak már hasonlókat, és korábban én is írtam már erről a témáról. Ez a poszt nem isten-hívőknek szól, nem vitairat, nincsenek benne új istenérvek pro vagy kontra; mindazonáltal hívőknek nem javaslom az elolvasását, sőt kérem, ne olvassák el a következőket, mert esetleg bántónak találják a szöveget.

2. Mi ez a szöveg?

Ez a szöveg nem filozófia, hanem személyes napló bejegyzés egy világnézeti kérdésről. Talán jobban illett volna a személyes blogomba, de oda meg túl elvont, elméleti szöveg, azért került ide. Az un. filozófiai istenérvek némelyikével már foglalkoztam korábban, az ottan leírtakat nem ismétlem meg újra. (64,66,67 posztok)

3. Mi a poszt központi gondolta?

Kettő is van. 1. Az Isten létéről szóló személyes viták értelmetlenek, mert ezek mögött érzelmek és nem racionális meggyőződések rejtőznek, a vallásos, misztikus hitek érzelmeken alapulnak. Ha valaki istenhívő, akkor az azt jelenti, hogy bizonyos általános világnézeti kérdésekről irracionálisan gondolkodik, és épp ezért racionálisan érvelni ellene értelmetlen. 2. Az Istenben hívők hitét nincsen jogod megingatni, ezzel ártasz egy ember társadnak, hiszen elveszel tőle valamit, és nem adsz helyette semmit; elveszel tőle egy támaszt az élet dolgaiban, és nem adsz helyette másikat. Az ateizmus sokakban szorongást okoz, kellő bölcsesség, egyfajta emelkedettség kell annak elfogadásához, nem való az mindenkinek.

4. Mik a vallásos hit(ek) gyökerei?

Nyilván koronként, változik a vallásosság jellege, és nyilván függ a természeti környezettől, a tájtól, egyéb civilizációs jellegzetességektől. Csak a saját kultúrkörömből van erről tapasztalatom, és nem a kérdés tudományos megközelítéséről szeretnék valamit mondani – nem is értek hozzá – hanem az én személyes meglátásomat fölvezetni. (Nem valami nagyon eredeti gondolat, Freud is hasonlókat mondott.) Egy barátomnak mondtam régebben: ha majd kisgyereked lesz, megtudod milyen istennek lenni. Mert a gyereked hinni fog abban, hogy minden rossztól meg tudod védeni, hinni fog abban, hogy bármit kérhet, teljesíteni fogod, és bármit kérdez, te tudod a választ. A gyermeked csak benned fog hinni, mások létezését igazán föl sem fogja. Ez a fajta gyermeki hit él tovább az isten-hívőkben, ebben hisznek, hogy vigasztalják magukat, ha elvesztenek valakit, akit nagyon szerettek. Hisznek az ima erejében, miközben az nem más, mint nem létező entitást, nem létező hatás alapján befolyásolni. Hisznek valamiféle reményben, végső lehetőségben, miközben tudat alatt jól tudják, hogy nincsenek az emberiségnek sem természetfeletti támogatói, sem természetfeletti ellenségei. Nap mint nap találkozunk sok örömmel, sok boldogsággal, és épp annyira sok szenvedéssel, tragédiával, igazságtalansággal. A bűnösök olykor elnyerik méltó büntetésüket, máskor meg nem, hanem ellenkezőleg, ártatlanok szenvednek, élnek át pokoli kínokat. És maga az élettelen világ sem felel meg a vallások naiv metafizikájának. Mikroszinten inkább a valószínűség, a véletlen az úr, makroszinten, egyszerű rendszereknél a determinizmus, a kiszámíthatóság. A természetben épp úgy jelen van a rend, mint a káosz, és mindkettőre vannak jobb-rosszabb tudományos modellek. A vallás azonban nem ismeri a véletlent. A vallásos ember gyakran hajlamos a betegséget, természeti csapást Isten rendelésének tekinteni, és a bajon túl még önváddal is terheli önmagát.

5. Mi a kereszténység jelentése?

Szerintem négy jelentése van a kereszténységnek:

1. jelent egy kulturális hagyományt, ünnepek rendszerét, szimbólumokat, nyelvet, fogalmakat amiben élünk;
2. jelent egy megkérdőjelezhetetlen, egyetemes erkölcsi hagyományt az emberi méltóságról, a kínzás, a hatalmaskodás, a hübrisz elvetéséről. Az emberek jogi egyenlősége is a kereszténységben gyökerezik: Isten előtt minden ember egyenlő – egy teológus persze nem értene egyet velem. Az EU rosszul tette, hogy alapokmányai között nem említette meg keresztény gyökereit;
3. jelent egy metafizikai-teológiai rendszert – test és lélek probléma, szabad akarat, az erkölcsök metafizikája – amelyik eltérő a kereszténység különböző irányzatainál, de mégis van benne valami közös;

4. és legfőképpen, a szó lényegi értelmében, egy érzületet, egy lelki beállítódást jelent, ez tesz isten-hívóvé valakit, nem pedig ész érvek, vagy műveltségi panelek.

6. Mi az én Isten fogalmam, miben hinnék, ha hinnék?

Nem hiszem, hogy Isten valamiféle király, vagy zsarnok, aki azt kívánja tőlünk, hogy folyton dicsőítsük, magasztaljuk, imádjuk, áldozunk neki – csak mosolyog ezeken. Istent az sem érdekli, hogy hiszünk-e benne vagy sem, egyedül a cselekedeteinkre figyel, ha ugyan figyel az univerzumnak erre a piciny zugára, figyel ezekre a tiszavirág életű lényekre, akik mi emberek vagyunk. Figyeld meg jól a macskádat vagy kutyádat. Érzékeli, hogy létezel, tudja, hogy vagy, a maga módján szeret is téged. De mennyit ért meg belőled? A kutya valamelyest megérti az érzéseidet, de a mélyebb gondolataidat már nem. Bár hozzád hasonlóan valamiképp van egy modellje a külvilágról, a nyelvi-logikai-fogalmi megértéstől egy mély szakadék választja el. Isten épp így fölöttünk áll, mint mi emberek az élőlények fölött. Nem érthetjük meg sem Isten gondolatait, de még a természetét sem, még akkor sem, ha valaki érzi a jelenlétét. (Ezt a megközelítést nevezik „negatív teológia”-nak. Ennek ellene vetheted, hogy a teremtő a saját képére és hasonlatosságára alkotta meg az embert, így az ember képes lehet – legalább részben – megérteni őt.)

7. Mi az erkölcsi fogalmaink alapja?

Nekem nyilvánvaló, hogy naturalista módon nem lehet megalapozni egy etikai rendszert. Elmagyarázhatod az erkölcsi fogalmak kialakulása társadalom történetét, evolúciós vagy etológiai alapjait, de ezt ontológiai szakadék választja el a kérdés lényegétől: mitől, miért jó az a jó, ami történetileg kialakult? Jó-e az, amit jónak tartunk? Vallásos emberek úgy hiszik, hogy szent szövegek, Isteni parancsolatok adják meg a választ: azért kell jónak lenni, és az a jó, amit Isten megparancsolt. Nyilvánvaló, hogy ez még a naturalizmusnál is rosszabb válasz. Aki külső autoritás parancsára jó, az nem jó, az szolga. A jó cselekedetek vagy jó érzületek alapja csakis belső készítés lehet, önálló, szabad döntés, és nem istenfélelem. Szerintem az erkölcsi jó objektív, ugyanakkor semmire vissza nem vezethető alapfogalom. Egyszerűen van, amit épp úgy fölismerünk és belátunk, mint az alapvető aritmetikai igazságokat.

8. Mi az ateizmus lényege szerintem?

Nem valamiféle tétel: nincs Isten; nem tudjuk, van-e Isten, nem értjük, micsoda Isten, stb. hanem a félelem nélküli gondolkozás, a nyitottság, szellemi bátorság. Meglehet, egy nap hinni kezdek Isten létében, de másnap

elbizonytalanodom, harmad nap pedig újra ateistává válok. Mindez nem jelentene számomra érzelmi meg-rázkódtatást, mert nem része önazonosságomnak az Isten létéről való állásfoglalás, gondolkodás. Akár ateista vagyok, akár hívő lennék, egyazon filozófiai irányzatot pártolnék, mert számomra nem Isten léte a filozófia központi kérdése.

9. Olvasni való

Két könyvet ajánlok melyek egy-egy fejezete ennél a posztnál részletesebben, mélyebben, ugyanakkor eredeti módon tárgyalja a témát:

Thomas Nagel: Az utolsó szó (mérleg sorozat, 1998) Európa, Bp. az alábbi fejezet: „Az evolúciós naturalizmus-tól és a vallástól való félelem” 176.o. Nagel alapvető, nagy hatású írása: What is it like to be a bat? magyarul: Nagel, Thomas (2004): Milyen lehet denevérenek lenni? Vulgo, 5. évf. 2. sz. Sutyák Tibor (ford.) p. 3-13. Egy link: <http://komenczi.ektf.hu/thomas-nagel-a-tudatos-tapasztalat-jellegerol/>

John R. Searle: Elme, nyelv és társadalom – a való világ filozófiája (2000) Vince kiadó, Bp. az alábbi fejezet: „Az ateizmuson túl” 43.o. John Rogers Searle a beszédaktus elmélet jelentős képviselője, kidolgozója, érdemes tőle erről is olvasgatni. Egy link: https://kupdf.net/download/john-r-searle-elme-nyelv-eacute5afb89e2b6f5d74c4b6ed6_pdf